

Gudmund Schütte

17. januar 1879–12. juli 1958

Ὁ μὴ δαρεῖς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται »den, der ikke tugtes, lærer ikke at blive et menneske«. Dette gamle ord, som Goethe brugte som motto for sin ungdoms historie, melder sig, nu tankerne går hen over, hvem og hvad Gudmund Schütte var.

Hans dygtige bedstefar indvandrede fra Perleberg i det Brandenburgske og blev jysk herremand med Bygholm som hovedbesiddelsen, købte også – for jagtens skyld, formodes det – en skovejendom i Kärnten tæt ved den tysk-slovenske folkegrænse. Der blev et par gode gårde til hver af de to sønner; sønnesønnen Gudmund ejede sin fødegård Eskjær i Salling og det østrigske gods St. Andrä. Han blev gift 1909 med en böhmisk dame, Elsa Pichler, som han havde truffet i Prag hos Arnošt Kraust, den tjekkiske germanist, der var en så varm ven af Danmark; hun betød meget for ham, levede med i hans arbejde; hendes død 1953 ramte ham hårdt.

Gudmund Schütte var utvivlsomt mere jysk end tysk, men han havde ussel yndest ved Østdanskere. Og dog hørte han nær sammen med sådanne u-Jyder som den lidt ældre Axel Olrik, de nogenlunde samtidige Vilh. Grønbech, William Thalbitzer, Arthur Christensen – sønner af de slagne så, de stod på muld.

I afsnittet om Personlige Forhold, s. 20–98 i Udvalgte Epistler 1893–1945, skriver G. S. mod »Europæismen« og »Universitetets kolde Uhygge« i hans studietid (1889–98), har ikke megen ros tilovers for sin egentlige lærer Herman Møller – hvis for ham højst afgørende gennemgang af Tacitus' Germania blot kaldes »sprænglærd« – men lader lyset falde på den jord- og folkenære Axel Olrik, hos hvem han fandt vederkvælgelse.

Tidligt rørte han sin pen. Han blev redaktør af »Budstikken« til det af ham (med)stiftede Selskab for germansk Filologi (nu: Selskab for nordisk Filologi) og skrev livligt om faglige og studiemæssige emner, mens fællen Ernst Kaper tilgodeså det fagforeningsmæssige.

Hans videnskabelige løbebane begyndte med Universitetets engelsk-filologiske prisspørgsmål for 1896–97 »En Undersøgelse af det old-engelske (angelsaksiske) Sprogs Slægtskabsforhold til de øvrige germaniske Sprog«. Mens en anden besvarelse belønnedes med accessit, fik

G. S.'s arbejde – der havde det betegnende motto »Mere Antydninger end Resultater« – guldmedaillen efter Herman Møller og Otto Jespersens bedømmelse. Den livlige stil fremhævedes, og trods visse indvendinger, især mod manglende klarhed, erklæredes afhandlingen for »ubetinget værdig« til prisen. G. S.'s fremstilling var ingenlunde snævert sproghistorisk, men benyttede foruden det sproglige materiale, på Herman Møllers vis, en sammenstilling af de antike forfatters efterretninger med hjemlige sagn og mytologi, især det oldengelske digt Widsith's historisk-topografiske remser – altid et kimpunkt for Schüttes forskning.

Året efter blev han magister i tysk filologi. Ernst Kaper, der fra kendte G. S. »fuldendende evne«, puffede ham op til professoren, hvem G. S. forkyndte sin plan om at indstille sig, dog med en mumlende tilføjelse af, at kundskaber efter 1500 var noget mangelfulde; Herman Møller stillede for en sikkerheds skyld ingen spørgsmål efter 1200.

Jævnside med en udflugt til kunstens område, idet han 1901–04 tog undervisning successive hos Johan Rohde, L. Find og Willumsen og faktisk har gjort habile portrættegninger, beskæftigede G. S. sig i den følgende tid, dels under stærk påvirkning af Axel Olrik, dels på studierejser i Tyskland, væsentlig med det emne, som han havde taget op ved prisbesvarelsen, og som han senere kaldte »gottonsk Ætlære« (han havde sin generations interesse for ortografi, terminologi o. desl. og var stolt af at have fundet på »gottonsk« til afløsning af »germansk«).

På dette felt ligger hans hovedværker. Først er der disputatsen fra 1907: »Oldsagn om Godtjod. Bidrag til etnisk Kildeforsknings Metode med særligt Henblik på Folke-Stamsagn«. G. S. siger selv senere (Udv. Epist. s. 85): »Dens væsentligste Fund var Påvisningen af det folkelig literære Ordnings-Grundsæt »Forvægt« og »Bagvægt«: hvad der har en almindelig fastslået Førsterang, stilles forrest; men hvad der har Fortællerens særlige personlige Interesse, stilles bagerst«. Man husker ikke altid, at det er Gudmund Schütte, der har opstillet dette universelt anerkendte frugtbare synspunkt, ej heller, hvad han nøjagtig mente dermed.

G. S. havde ret i at fremhæve sit arbejdes metodiske fortrin. Overfor visse historikeres usigelig nemme afvisning af sagn som (for)historisk kildemateriale hævdede han – som før ham Axel Olrik, efter ham Lukman – pligten til at finde så nær som muligt til sagnenes historiske kerne og til, ved opstilling af episke love, at føle sig frem til mulige regler for historisk stofs omdannelse til sagn. G. S. skjulte hverken for

sig selv eller andre, at også disputatsen var »mere antydninger end resultater«, og han viede et par decennier til ud- og underbygning.

1926 kom første (og eneste) bind af »Vor Folkegruppe Gottjod. De gotiske, tyske, nederlandske, angelsaxiske, frisiske og nordiske Stammer i etnologisk Fremstilling«; 1929–33 den afgørende udarbejdelse på Engelsk i to bind: »Our Forefathers the Gothonic Nations. A Manual of the Ethnography of the Gothic, German, Dutch, Anglo-Saxon, Frisian, and Scandinavian Peoples«; endelig 1939 sammendragningen heraf i ett mindre bind »Gotthiod, die Welt der Germanen«, der desværre er vansiret af nogle påklistrede Hans K. F. Güntherske racerier.

Også bortset fra denne ækle plet ægges man ofte nok til modsigelse, både i hovedsynspunkter – forgrovet bølgeteori, en med årene mere og mere utilstrækkelig hensyntagen til asiatiske fakta, troen på Germanernes centrale stilling blandt Indoeuropæerne – og i talrige enkeltheder. Og dog er det uforsvarligt at ignorere disse værker, der taler Roma midt imod. For det første vil man intet andet sted finde en sådan forening af sproghistorie, kendskab til den klassiske overlevering om Germanernes oldhistorie, navneforskning, sagnforskning, de germanske folks ældre religions- og literaturhistorie og nyere folkløse. Dernæst er den systematiske ordning med jævnførelse af historie og sagn for hver germansk stamme særdeles nyttig. Og endelig er der givet en mængde overraskende enkelttydninger, der, selv når de ikke synes acceptable, kan foranledige frugtbar overvejelse. At der skulde være sket større skade ved at G. S. ikke har benyttet arkæologi, er jeg ikke helt sikker på. Der har været fæle eksempler på fordøjelsesvanskeligheder, når filologer og arkæologer har græsset på hinandens marker. Metoderne er endnu ikke koordinerede.

Et særligt, tilgrænsende studiefelt er G. S.'s arbejder om Ptolemaios-kortet (især: »Ptolemy's Maps of Northern Europe. A Reconstruction of the Prototypes«, 1917; »A Ptolemaic Riddle Solved« (= *Classica et Mediaevalia* 13,236–284)). Hans filologisk fremragende påvisning af, at dubletter i kortet må bero på, at det er sammenflicket af enkeltkort, kan i hovedsagen ikke anfægtes og beviser kortets selvstændige kildeværdi overfor den beskrivende tekst, selvom G. S. nu nok har overdrevet kortets alder.

Allerede 1903 gav G. S. i en afhandling i *Indogermanische Forschungen* en inddeling af det episke stof i geografiske inder- midter, yder- og nulzoner, ligesom han andetsteds søgte at opstille regler for forhold-

det mellem kort- og langtyper af germanske navne og for rang i episk navnestof. Med benyttelse af delvis det samme materiale som i de etnografiske værker lykkedes det ham at forme alt dette i en stor og samlet fremstilling: »Gotthiod und Utgard. Altgermanische Sagengeographie in neuer Auffassung«, 1-2, 1935-36.

Det er en mageløs oversigt over den oldgermanske sagnverden, geografisk og kronologisk, med undersøgelse af, hvad der under forskellige betingelser har ligget indenfor, hvad udenfor synskredsen, og hvad der, dengang og dengang, har haft højere og lavere rang. Hvis man kan overvinde sin irritation over detaljer (fx. håbløst umulige etymologier fremsatte med samme selvfølgelighed som blændende rigtige, de tusinder af trykfejl), så får den, der kender noget til stoffet fra mere kanoniske fremstillinger, et usædvanligt indblik i væsentlige faktorer for sagnenes indre liv.

Der er indfald, som ingen alvorlig kan vredes over, fx. den veludførte tegning af kysthavene omkring Germanernes verden ca. 500 fra Sydrusland til Skandinavien som – midgårdssormen! Det østvendte dragehovedes kam er det Azovske hav, mens Marmarahavet, Middelhavet og Adriaterhavet, Ibererhalvøens kystvande, Biscaya, Nordsøen danner de mest frygtindgydende bugtninger, indtil den tvedelte hales ene spids når op i den Botniske Bugt, den anden snor sig mod Nordkap!

Af de behandlede sagn indtager Nibelungen-kredsen en særlig plads. G. S. havde i sin ungdom hørt Eduard Sievers i Leipzig opponere imod den tidligere gængse mytologiske udtydning af Siegfried som sol-heros o. s. v.; sin renskrift af Sievers' blændende forelæsninger skænkede Schütte til Filologisk(-historisk) Laboratorium, hvor den måske endnu findes. Og han udviklede selv den utvivlsomt rigtige tanke, at grundlaget for 1. del af Nibelungenlied er begivenheder i den merovingiske kongeslægt, samlede om det historiske fjendskab mellem dronningerne Brunehildis og Fredegunda. Han havde allerede behandlet emnet i en artikel i Arkiv för nordisk filologi i 1907. En menneskealder senere viede han det en særlig bog med den pudsige titel »Sigfrid und Brünhild. Ein als Mythos verkappter Roman aus der Merowingerzeit« (1935). Og som gammel mand oplevede han at se hoveddele af sin tese så at sige bevist af K. Wais, der i 1954 fremdrog nyt oldfransk stof.

En naturlig fortsættelse af G. S.'s beskæftigelse med sagnene var hans studier over, hvad nutidens folketro, især i Jylland, endnu kunde gemme af gammelgermansk religion. »Jeg har vel fået Tilskyndelse hos

Axel Olrik, men sandt at sige regnede han mig ikke for kaldet til at have med disse Ting at gøre» (Udv. Epist. s. 94). Hvorfor egentlig? Olrik kan umuligt have savnet lærdom og fantasi hos Schütte, og hvis han mistvivlede om hans folkelighed, gjorde han ham uret.

Schütte hævdede – hvad en så ædruelig forsker som H. P. Hansen på sin vis nok vilde give ham ret i –, at kristendommen først blev gennemført i Danmark i det 19. århundrede! »Hjemligt Hedenskab i almenfattelig Fremstilling« (1919) er et tiltalende arbejde, udmærket ved velvalgte eksempler fra Saxo, fra folkeviser, fra Evald Tang Kristensen; »Dänisches Heidentum« (1923) er ikke nær så morsom.

Mere eller mindre i samme retning ligger en række andre skrifter, især »Offerpladser i Overlevering og Stedminder« (1918), og fremdeles sådanne som »Danske Stednavne fra Arilds Tid« (1927), »Fra Flinteflækken til Lurmærket« (1922), »Vor mytiske Kongerække« (1917), »Jysk og østdansk Artikelbrug« (1922): dette sidste er hans mest indgående, men stadig ikke ensidigt sproghistoriske arbejde; det benytter også i betydelig grad folkeoverlevering. Hvadenten rammen er sagn- eller navneforskning, sprog-, religions- eller kulturhistorie, øste han altid af den samme sikre viden om de ældste tider og kombinerede den med alle forhåndenværende iagttagelser fra nyere og nyeste tid, undertiden måske af noget tilfældig art.

Jeppe Aakjær fik Schütte (et ulige vennepar!) til at redigere Historisk Aarbog for Skive og Omegn, skønt han bekendte: »Jeg egner mig inte til at styre noget fortsat løbende Foretagende«; og G. S. har gjort meget for hjemstavnshistorien. Tit frugtbart, undertiden med letsindig lærdom: det oldhøjtydske Muspillis dommedagssyn oversætter han: »Ær udtørres – Kjæret sluges (der står: *muor varsuilhit sih*) – svides af Lue Himlen – Månen falder – brænder Midgård« og sammenstiller hermed et lokalt rim om nogle Salling-gårde: »(da vil) Astrup synke – Eskjær flyde (eller falde) – Norgård brænde«. Det kan kritik unægtelig sige strenge ord om.

Endda findes dette i hans måske bedste bog: »Dansk Tunge i tusend Ars Væxt. Strejflys over Modersmålets Liv og Strid. Første Del [der kom ikke mere]. Fra Urtiden til og med Reformationen« (1938). Det er en dansk sproghistorie på indoeuropæisk basis, efter Herman Møllers vis, men med lyset på den indre udvikling og med et åndfuldt helhedssyn: »I Oldtiden var Dansken et Yderled grænsende til en sluttet engelsk-tysk Type . . . men nu er Dansken snarere et Inderled i den

nordiske Type, hvis Yderled bliver Engelsken«. Og så er sprogets udvikling fint illustreret ved velvalgte prøver af den litteratur (især folkeviser), der – ikke fremtræder for os, men – er undfanget i vedkommende sprogfase. Naturligvis er der enkeltheder, som er urigtige eller uhyrlige, men man undser sig næsten for at pirke til fejl overfor denne fylde af kundskab og kærlighed.

Det er det lyseste vidnesbyrd om, hvor Schütte elskede vort folk, dets sprog og digtning og minder. Det er skrevet af den, der var ven med Åge Meyer Benedictsens og som, i lighed med ham, stred for undertrykte nationer, ikke blot Danskere i Sønderjylland, men Litauere, Polakker, Tjekker, Walisere – ja, også for Tyskere overfor aggressive Slovenere i Kärnten, overfor voldelige Italienere i Sydtyrol.

Men Schütte var ingen lysalf. Inspirationen i hans forskning var den militante kærlighed til Danmark. For såre mange har G. S. været indbegrebet af chauvinisme. Dog skal man huske på, at i dette århundredes naive begyndelse var altsyske prætentioner (»Von Skagen bis zur Adria«), systematisk dansk følgagtighed (»Kun Taaber og ansvarsløse Personer...«), og blaserthed overfor »sønderjyske Rumlerier« virkelige farer for de Danske i Sønderjylland og dermed for hele folket. Det var en fortjeneste, at G. S. i årene op til den første verdenskrig, der skulde føre til genforeningen med Nordslesvig, imødegik politisk farvet videnskab i skrifter som »Altsyske Annexionslærdomme om dansk Land og Folk« (1909) m. fl. og fik førende tyske forskere til offentligt at erklære enighed med dansk forskning i synet på Nordslesvigernes folkelige oprindelse.

Især mente han dog at måtte retlede de vrangvendte, ruske op i de sløve. Den sky og sære mand, der havde let ved at skrive, tvang sig til folkelige foredrag. Han omskrev også i folkeopdragende syfte sin forskning om germansk urhistorie og hjemligt hedenskab til romaner, »som Litteraturværker rent dilettantiske«, sagde han selv. Han oversatte gamle kvad poetisk, digtede også af og til selv, ikke altid vellykket. Han kunde forsøge sig i den lettere, elegante stil og komme galt fra det. Et sted priser han den berømte middelalderlige penneprøve »Drømte mik en drøm i nat um silki ok ærlig pæl«, og tilføjer: »... altså er det flotte Ridderkåber, den gode Munk sidder og drømmer om, eller måske endog noget så syndigt som Dametoiletter«.

G. S. har skrevet en mængde artikler og populære afhandlinger i aviser og tidsskrifter; højdepunktet nås i 1937, for hvilket år hans

bibliografi har ikke mindre end 125 numre. En komplet samling udklipsbøger er nu efter hans bestemmelse tilfaldet Det kongelige Bibliotek, tilligemed andre gaver. »Danske Studier« har grund til at tænke taknemligt på mange bidrag fra Gudmund Schüttes hånd, lige til hans sidste arbejde just i dette hæfte.

Han skriver sjældent blot for at oplyse, endsige underholde, vedervæge, men for at kæmpe for noget eller rettere for at bekæmpe noget. Han fortæller om en af sine lærere i Horsens Statsskole, at han indledte timen med et »Jeg skal tampe det Asens Pak, så længe jeg kan røre mig«, og Schütte tilføjer, at det havde han selv ofte måttet tænke på, »når jeg nødtes til at fare i Leding mod Annexionisternes Løgne om Sønderjylland«. »Løgne« er betegnende: han kom altid med grovheder. »Hvad Svenskerne påstår . . . er Vrøvl, det rene Vrøvl«. »Ptolemaios er en Konfusionsråd . . . en forfærdelig Kludremikkel . . . en Klodsmajor . . . har lavet en Bænkevælling af de gottonske Stednavne«. Det flyver med ord som »Fusk«, »vrangt«, »stupid«, »splittergalt«. De færreste mod- eller medforskere kunde udholde det; han fik mange fjender; og der var endnu flere, som simpelthen ikke vilde have noget med ham at gøre, ikke skrive mod ham, end ikke læse ham. Han savnede tugt, først og fremmest selvtugt, og han følte umenneskelig, han var sat udenfor menneskers samfund.

‘Ο μὴ δαρείς ἄνθρωπος οὐ παιδεύεται.

Forsonende burde have været, at han ikke forbitredes mere på samtidige forskere eller politikere end på oldtidslærde (Ptolemaios!) eller endog sagaberettere. I 1950 skrev han under en drøftelse af Nibelungenlied: »En talentløs Litteraturforskning har fablet om »Urmyte« og intet sanset om Heltedigtningens sande Hovedmotiv: Sladder, Forherligelse av Sejerherren, den overvundne trakteret efter Reglen »Vae Victis!« (Nys har min Modstander Lukman givet et værdifuldt Bidrag: det ældste store gottonske Drama, Ermanriks Udåd mod Sunilda, er lutter Løgn; det er Theoderik den Stores Udåd mod den av ham myrdede Odovakers Hustru Sunigilda, der væltes over på den avdøde Goterkonge, som ikke kan forsvare sig mod Bagvaskelsen)«.

»Min Modstander Lukman« – ja, Schütte kunde ikke forlige sig med Dr. Lukmans radikale Hunner-udlægning af Skjoldunge-sagnene, men han behandlede ham langt nænsommere end de fleste; der er vist ikke ett skældsord i anmeldelsen af disputatsen. Fornam G. S., at her var der en alvorlig forsker, der virkelig førte hans tanker videre og – med

af nødvendig afstandtagen i enkeltheder – ydede ham en dyb anerkendelse, der kunde fortjene tak?

Allerede 1926 skrev den da 93-årige kommandør Emil Bluhme til nevøen Gudmund Schütte et smukt brev om ikke at jamre over at have »spildt tyve År af sit Liv«, ikke at klage over manglende anerkendelse, men at fæste blikket på det lyse og venlige, der blev ham til del. Det nyttede lidet. Gudmund Schütte blev mere og mere besat af ideerne om, at hans liv havde været spildt, at hans gerning ingen anerkendelse vandt. Han var i sin høje alder, udenfor familiens kreds i hvert fald, en dybt ulykkelig mand. Det var svært at trøste ham. Delvis havde han jo ret: han har ydet langt mere, end de fleste erkender.

L. L. Hammerich.